

buiten bewustzijn. Op 26 juli, 's middags om twee uur, maakt een kamparts hem met een injectie af.¹

★

In de kringen van hen die hem gekend hadden, maakte het bericht van Brandsma's dood ('*Todesursache: Versagen von Herz und Kreislauf bei Darmkatarrh*', zo werd officieel bericht) diepe indruk. Nergens werd zijn naam in de pers genoemd, zij het dat *De Tijd* begin augustus in een van de dagelijkse 'kalenderblaadjes' een tekst afdruckte, 'Beproeving', die voor goede verstaanders duidelijk was: 'Men hoort soms van mensen die, ogenschijnlijk gezond, . . . na weinige maanden sterven . . . Het eind van hun leven is niets dan lijden. In die beproeving eerst kunnen zij ten volle tonen wie zij zijn.' In de herfst werd Brandsma bij de rectoraatoverdracht aan de Nijmeegse universiteit herdacht. 'In liefde lag zijn beslissende kracht', zei de scheidende rector magnificus. Maar geen woord over Dachau, geen woord over zijn gevangenschap, geen woord over zijn actie.

De tyran luisterde mee.

De kunstenaars en de Kultuurkamer

Goedewaagens plannen om het Nederlandse cultuurleven in nationaal-socialistische geest te herordenen o.m. door een 'Kultuurkamer' (kopie van de Duitse *Kulturkammer*) in het leven te roepen, hadden, zoals wij in hoofdstuk 4 beschreven, in de lente van '41 verzet uitgelokt in kringen van kunstenaars die toen gebundeld waren in de Nederlandse Organisatie van Kunstenaars; mr. J. F. van Royen, secretaris van het hoofdbestuur der PTT, was er voorzitter van. Medio april had de bij deze Nok aangesloten Nederlandse Organisatie van Toneelkunstenaars al zijn leden met groot succes verzocht, zich schriftelijk uit te spreken tegen de toepassing van nationaal-socialistische beginselen op artistiek gebied: dat initiatief was door de organisaties van letterkundigen, van toonkunstenaars, van componisten en van architecten overgenomen. De bezetter en Goedewaagen hadden hierop geantwoord met de Nederlandse Organisatie van Kunstenaars en de bij haar aangesloten

¹ Dat de stervende Brandsma ook nog slachtoffer geworden zou zijn van een medisch experiment, gelijk door Aukes bericht (*Het leven van Titus Brandsma*, p. 296), achten wij praktisch uitgesloten.